

МИХАЙЛО ЗУБРИЦЬКИЙ: ЛІТОПИСЕЦЬ БОЙКІВСЬКОЇ ВЕРХОВИНИ

“Чи ж ніхто не позбавить мене від цього надокучливого священика?”¹ – ці слова, мабуть, не раз спадали на думку противникам отця Михайла Зубрицького. Безперечно, так могли думати староста Старого Самбора Леон Річчі і староста Турки Францішек Леопольд Білінський, коли бачили найновіші дошкульні публікації Зубрицького в українській пресі². На жодного сільського вїйта не можна було натиснути, жодні вибори не можна було підфальшувати, жодний незаконний податок не можна було зібрати без того, щоб мшанецький парох не проголосив про ці події у львівській пресі. Не один греко-католицький священик у верховинних районах змучився від його викривального перста, що вказував на душпастирів, які намагалися запобігати перед польськими магнатами, духовенством чи адміністраторами. Ці священики могли наразитися на його зневагу, якщо обмежували свою діяльність до церковних ритуалів і не присвячували години й дні організаційній діяльності серед виборців чи праці в читальнях. Немало єврейських корчмарів, які мусили збувати алкогольні напої, щоб прогледувати і одягнути власні родини, здригалися від антипипяцьких кампаній отця і його засудження виборчих гієн – особливо тих євреїв, що «вили, як гієни», за шляхетського кандидата. І хоча Зубрицький, зрозуміло, зажив собі великого авторитету на власній парафії, деякі із більш традиційно налаштованих парафіян сторонилися його проєктів з покращення розплоду худоби чи впертих наполягань на тому, щоб громада користувалася українською («русь-

¹ Фраза, котру роздратований англійський король Генріх II ніби-то сказав на адресу Томаса Беккета, єпископа Кентерберійського, у 1170 р. і яка привела до вбивства останнього.

² Від отця Зубрицького ми знаємо, що вірного помічника Річчі, Яна Даукшу, який згодом став старостою Турки, гнівили критичні статті у *Ділі*. Див. Зміст цього тому, 1901, ч. 11. Статті Зубрицького у цьому томі наводяться таким чином задля стислості. Щодо Річчі, старости Старого Самбора у 1901-1909 роках, див. “Sylwetki: Z włoskiej ziemi do naszej,” *Cracovia Leopoldis* No. 2 (1998), <http://www.cracovia-leopolis.pl/index.php?pokaz=sylwetki&id=1348>. Щодо ворожого ставлення Річчі до руської мови, див. інтерв'ю депутата Стефана Онишкевича в Райхсраті, “Interpellation des Abgeordneten Stephan Onyszkewycz und Genossen, betreffend die ungesetzliche Amtswirksamkeit des k.k. Bezirkshauptmannes in Alt-Sambir in Galizien, H. Ricci,” *Haus der Abgeordneten. - 44.Sitzung der XVIII. Session am 10. Dezember 1907. Ruthenische Übersetzung 1737/L*, pp. 5345-5346. Білінський був старостою Турки від 1896 до 1911 року.

кою») мовою як офіційною, навіть якщо така сміливість несла за собою відплату з боку влади. Ретельне дослідження архівів, газет і спогадів може краще пролити світло на деякі з їх поглядів. Але наразі всі їх свідчення відтиснуті на другий план невтомним о. Зубрицьким, який описував довколишній світ, вислав свої дописи в пресу і навіть вів бібліографічний список цих дописів.

Мшанець – пост, із якого писав Михайло Зубрицький – був локацією центральною і периферійною водночас. Село, розташоване в долині потоку Мшанка (який у свою чергу впадав у Дністер), було центральним серед низки королівських бойківських сіл історичної Самбірської економії, чи, пізніше, Лімнянської фервальтерії (Verwaltung, управи). Воно лежало на торговому шляху, що вів до угорського кордону, і в давній польській період мало митну станцію для вина. З огляду на близькість Лаврівського монастиря, село тяжіло до центру прочанства і високої культури. За якісь 14 кілометрів, в Лютовиськах (Літовищах), був великий ринок галицької худоби. Не менш важливим для дописів о. Зубрицького був факт розташування Мшанця на перетині Старосамбірського, Турківського і Ліського повітів, поруч із Бандровим, а також ярмарковим містом Лютовиськами у Ліському повіті та Михнівцем по інший бік великої гори Магури у Турківському повіті. Після 1872 року залізниця сягала Устриків Долішніх за 19 кілометрів від села. Але Мшанець був також і периферійним. До Устриків можна було дістатися, тільки перетнувши сім бродів³. Від повітового центру, Старого Самбора, Мшанець відділяло 32 кілометри поганих доріг. До центру єпархії, Перемишля, де вчилися Зубрицький і його дружина, де також його діти були учнями гімназії, налічувалося близько 50 кілометрів. Коли в 1904 році Михайло Грушевський запросив отця Зубрицького стати членом Наукового Товариства імені Шевченка, сільський парох ствердив, що “сидить далеко від світу”, і мусив визнати, що ледве міг би шість разів на рік відвідувати засідання, бо йому треба було б три години добиратися фірою до вокзалу, а тоді ще п’ять годин поїздом до Львова, а вартість подорожі була високою⁴.

Основна частина територій, що їх описував Зубрицький за численними ознаками, різнилася від багатьох земель коронного краю Галичини, особливо низинних її районів. Значна більшість мешканців говорили бойківськими діалектами української мови і належали до Греко-Католицької Церкви. У Турківському повіті був найвищий відсоток греко-католиків серед усіх повітів Галичини. Частина греко-католицького населення у гірських районах Старосамбірського повіту довкола Мшанця і в сусідніх районах Ліського повіту також була дуже високою⁵.

³ Петро Зубрицький, “Біографія о. Михайла Зубрицького”, у: *Михайло Зубрицький. Зібрані твори і матеріали у трьох томах*, т. 2: *Матеріали до біографії* (Львів: Літопис, 2016), с. 44.

⁴ “Листи Михайла Зубрицького до Михайла Грушевського”, ч. 6, 27 лютого 1904, у: *Михайло Зубрицький. Зібрані твори...*, т. 2, с. 266.

⁵ 53 866 греко-католиків Турківського повіту у 1890 році становили 86,08% відсотка населення. 38 437 греко-католиків Старосамбірського повіту становили 76,68 % населення (11-ий показник із 76 повітів), хоча цей відсоток був навіть вищим у гірських

Навіть офіційна статистика демонструвала абсолютне переважання української як мови повсякденного вжитку. Серед усіх повітів перед знову ж таки вів Турківський, у якому 55 507 носіїв української становили 88,83% населення і перевищували навіть кількість греко-католиків – так само, як це було з 38 764 (77,84%) україномовними у Старосамбірському повіті. Для цієї околиці характерною була також незначна присутність римо-католиків і польськомовного населення. На 1890 рік у Турківському повіті було лише 1 698 римо-католиків (2,71%) і 5 544 носіїв польської мови (8,97%, серед яких, ймовірно, були і євреї). У Старосамбірському повіті нараховувалося 5 920 (11,81%) римо-католиків, які зосереджувалися у північній низинній частині повіту довкола Старої Солі, і 8 646 осіб, які говорили польською. Що, однак, було характерним для цієї місцевості, як і для всієї Східної Галичини, то це існування великих єврейських громад, зокрема і в селах. 6 985 євреїв (11,16% від загальної кількості населення) значно переважали кількість римо-католиків у Турківському повіті і майже дорівнювали їм у Старосамбірському (5 734 або 11,44% від загальної кількості населення). На відміну від римо-католиків, єврейське населення зосереджувалося у верховинній частині Старосамбірського повіту і мало відчутну присутність у тамтешніх селах⁶.

Зубрицький не тільки писав з села, але й описував світ, який був переважно сільським. У Старосамбірському повіті було два міста і два базарні містечка серед 56 сіл (на півдні був лише Старий Самбір, але також і 37 сіл повіту)⁷. Старий Самбір і Турку навряд чи можна було назвати центрами міського життя⁸. Крім цього, сільські райони в горах також були зонами, в яких численні села

районах повіту поблизу Мшанця – так само, як і у Ліському повіті, чий 61 175 греко-католиків становили 71,79 % населення. *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych: Najważniejsze wyniki spisu ludności z 31. grudnia 1890* vol. 13 ed. Tadeusz Pilat (Львів, 1892), таблиці 5, 64, с. 14-20. Подальші цифри почерпнуто із цих таблиць.

⁶ На 1900 рік 6 111 євреїв Старосамбірського повіту майже зрівнювалися за кількістю із римо-католиками (6 878). Вони зосереджувалися у південнішому і більш гірському районі повіту, в околицях Старого Самбора (3 363) – території, на яку звертав свою увагу Зубрицький – на відміну від римо-католиків, які переважали на півночі повіту в околицях Старої Солі (5 083). У повіті було 44 409 носіїв руської мови і 8 055 – польської. Як і римо-католики, вони також зосереджувалися у районі Старого Самбора. Andriy Zayarnyuk, *Framing the Ukrainian Peasantry in Habsburg Galicia, 1846-1914* (Edmonton-Toronto: CIUS Press, 2013), р. xxxii. За єпархіальним шематизмом Перемишльської єпархії у 1897 році в Турківському повіті було 56 814 русинів, 7 389 євреїв (2 683 у самій Турці) і лише 1 600 поляків. Зміст (1898, ч. 2).

⁷ Zayarnyuk, *Framing the Ukrainian Peasantry*, р. xxxii.

⁸ У властивому сенсі слова Старий Самбір ледве чи можна було вважати містом. Впродовж XIX століття він зріс від 2 316 мешканців у 1829 році до 4 087 у 1890. Із цих 767 були поляками, 1 257 – євреями, а 1 449 – русинами. Михайло Кріль, *Старосамбірщина. Історія і культура* (Львів: Піраміда, 2008), с. 154-155. Книга містить український переклад красномовного опису міста 1893 року пера Зофії Штетельської-Гринбергової, *Staromiejskie. Ziemia i ludność* (Львів, 1899).

не мали великих землегосподарських маєтків, оскільки значна частина землі не надавалася до вирощування зерна, а суворі зими обмежували вибір культур, які можна було вирощувати. Тим не менш, землевласники і орендарі могли мати зиск із надавання права дистилювати і торгувати алкоголем: цю монополію поступово обмежено тільки після скасування панщини. Значну частину табулярної чи великомаєткової землі становили ліси. Як свідчать документи про заснування поселень, багато з них були засновані на волоському чи пастушому праві, бо гірський регіон краще надавався до розведення худоби – корів і овець. Дрібні і більші власники часто були залежними від лісу, з огляду на збиральництво, паливо і ходовий товар, а в першу чергу – торгівлю деревиною, яка колись відігравала ключову роль для соляних копалень, головного джерела прибутків Самбірської економії. Втрата доступу до лісів після скасування панщини 1848 року на користь великих землевласників, урядових концесій, клієнтів і компаній погіршила економічне становище дрібних власників якраз тоді, коли населення зростало, а продукти лісу здобули більше значення для місцевої економіки, та коли залізничне сполучення уможливило легший рух і збут деревини і інших продуктів лісу.

Варто наголосити, що регіон належав до тих зон Східної Галичини, де економічна емансипація євреїв у 1867 році спричинила їхній наплив, особливо у села⁹. Ця міграція була більшою там, де були нижча грамотність населення і де, відповідно, євреї могли відігравати посередницьку роль, особливо у тандемі із ближніми скупченнями єврейських ремісників і перекупників. На кінець XIX століття, коли мережі єврейських лихварів у містечках і селах відчували тиск нових економічних установ, а єврейські корчми і крамниці зіткнулися із конкуренцією з боку кооперативів, євреї реформували свої комерційні мережі, заснували свої кооперативи і почали займатися новим бізнесом – у тому числі закупівлею і розподілом землі. Торгівля худобою зводила селян із околиць Мшанця з єврейськими посередниками на ринку в Лютовиськах у Ліському повіті, а відтак поєднувала цю місцевість аж із Сілезією. Залізниця відкрила можливості для нових видів діяльності в околицях станції Устрики Долішні – зокрема перевезення худоби і продуктів лісництва, а також імпорт індустріальних товарів. Євреї відігравали значну роль в обох видах діяльності.

Деякі з мешканців регіону віддавна мандрували далеко за межі власних сіл: чи то тікаючи від біди, чи то в пошуках економічних можливостей. Під час картопляного голоду 1840-их років, селяни із Мшанця втікали “в Поділе”, і особ-

⁹ Див. Sławomir Tokarski, *Ethnic Conflict and Economic Development: Jews in Galician Agriculture 1868-1914* (Warsaw: Wydawnictwo TRIO, 2003), с. 200. Монографія цінна своїм описом закономірностей єврейського поселення і модернізації. Значну кількість матеріалу почерпнуто із Stanisław Gruiński, *Materiały do kwestii żydowskiej w Galicji* (Львів, 1910), розвідки із таблицями, які містять важливу інформацію про соціальне і економічне становище євреїв у провінції.

ливо на Буковину, де працювали сільськогосподарськими працівниками або в гуральнях¹⁰. Селяни верховинних і гірських районів були задіяні у торгівлі вівцями, насамперед із гуцульських теренів через бойківські землі аж до лемків на заході¹¹. Крім цього, місцеві селяни займалися контрабандою тютюну з Угорщини¹². Усе це спонукало селян подорожувати на десятки і сотні кілометрів. Хоча наприкінці століття урядова фіскальна політика і правила охорони здоров'я врізали таку активність, рух населення був спричинений новими видами економічної діяльності (1905, ч. 3). Експлуатація лісу і заснування трачок (лісопилень) приваблювали в села нових єврейських мешканців, а єврейський капітал відіграв важливу роль у цій промисловості. Селяни, які мали невелику кількість землі, перевозили товар підводами до лісопилень чи залізничної станції, що, відповідно, стимулювало мобільність місцевого населення (1902, ч. 17). Єврейські підприємці також відігравали відчутну роль у видобутку місцевої нафти. Хоча цей промисел не міг зрівнятися з обсягами Бориславсько-Дрогобицького нафтового басейну, він приваблював у села довкола Мшанця робітників, що мали досвід у цій галузі, особливо польськомовних мазурів із західної Галичини. Місцеві селяни у пошуках роботи могли податися до Борислава і Дрогобича, хоча переважно працювали там сезонно¹³.

Нові транспортні засоби створили можливості для місцевого населення, що постійно зростало, для міграції із сіл. Чимало селян подавалися працювати як сільськогосподарські робітники аж до Прусії. Деякі з євреїв покидали сільські місцевості і малі містечка на користь великих міст Габсбурзької імперії. Головну точку зіткнення мешканців регіону з індустрією та урбанізацією, головне джерело інтенсифікації контакту селян із грошовою економікою, слід, однак, шукати не в Галичині, не в Габсбурзькій імперії, і навіть не в Європі, а в Сполучених Штатах. Міграція до Нового Світу на зламі XIX століття відірвала

¹⁰ Михайло Зубрицький, “‘Тісні роки’. Причинки до історії Галичини 1846-1861”, *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*, т. 26, кн. 6 (1898), с. 1-16, передруковано у: Михайло Зубрицький. *Зібрані твори...*, т. 1: *Наукові праці* (Львів: Літопис, 2013), с. 125-137.

¹¹ Михайло Зубрицький, “Годівля, купно, і продаж овець у Мшанци старосамбірського повіту”, *Матеріали до українсько-руської етнології*, ред. Х. Вовк, т. 6 (Львів, 1905), с. 1-40, перевидано у: Михайло Зубрицький. *Зібрані твори...*, т. 1, с. 228-259.

¹² Михайло Зубрицький, “Пачкарство бакуну (тютюну) в горах у Галичині в XIX ст.”, *Науковий збірник, присвячений професорові Михайлові Грушевському учениками і прихильниками з нагоди його десятилітньої праці в Галичині (1894-1904)* (Львів, 1906), с. 409-432, передруковано у: Михайло Зубрицький. *Зібрані твори...*, т. 1, с. 268-287.

¹³ Див. опис Василя Волощак (батька письменника Андрія Волощак) про його працю в бориславських копальнях і на дистилерії в Дрогобичі перш ніж податися до Сполучених Штатів у пошуках заробітку. Петро Інгульський, “Він бачив серцем”, у: Андрій Волощак, *Моя туга. Поезія, проза, листи, спогади, світлини* (Львів, 2012), с. 193-194.

багатьох місцевих мешканців далеко від сіл. Деякі із них поверталися і виїжджали знову, а грошові перекази, які вони надсилали, пожвавлювали місцеву економіку (1906, ч. 2).

Ще одна відмінність між місцевістю, про яку писав Зубрицький, і рештою Галичини полягала у великій кількості україномовних греко-католиків, які за давньої Речі Посполитої належали до дрібної шляхти¹⁴. Ці шляхтичі були особливо численними серед військовослужбовців у пограничній зоні. Поза панськими або табулярними землями, їх було багато на колишніх королівських землях Самбірської економії, що за Австрії становили спочатку Самбірський округ, а згодом Самбірський, Старосамбірський, Турківський повіти та частину сусідніх земель. Чимало із цих шляхтичів не отримали визнання свого статусу від габсбурзьких можновладців, однак вони високо цінували свою окремішність від підданого селянства, особливо у період перед 1848 роком, коли ще діяла панщина. Ті, що не жили на шляхетських маєтках (табулярних землях), жили на рустикальних (селянських) землях, поряд із підданими селянами, або в окремих шляхетських селах. Навіть після скасування панщини, дрібна шляхта трималася своєї окремішності, особливо у тих селах, які були повністю шляхетськими¹⁵. До цього прошарку належали також численні священичі родини; сам Зубрицький походив із дрібношляхетської родини в Турківському повіті, а його неписьменний батько отримав підтвердження шляхетського статусу родини у 1837 році¹⁶.

Те, що Мшанець і його околиці були водночас центральними і периферійними, означало для діяльності такого священика-народовця як Михайло Зубрицький і перспективу, і пригнічення. Перспективу, бо цей терен був переважно україномовним і греко-католицьким. На відміну від місцевостей, що лежали ближче до

¹⁴ Щодо цієї шляхти, див. Andriy Zayarnyuk, "The Greek Catholic Rustic Gentry and the Ukrainian National Movement in Habsburg-Ruled Galicia," *Journal of Ukrainian Studies* vols. 35-36 (2010-2011), pp. 91-102.

¹⁵ Навіть у 1914 році о. Іван Яворський ще ідентифікував п'ять цілком шляхетських і чотири змішані села у Старосамбірському повіті – деякі у верховинній частині, деякі в низовинній. Кріль, *Старосамбірщина*, с. 21. Яворський писав, що у змішаних селах окремішня шляхетська ідентичність затиралася, і навіть не згадував Мшанець, де Зубрицький писав про шляхетський прошарок ще у 1896 році (хоча тут парох намагався стерти розрізнення між дрібною шляхтою і рештою селян). Михайло Зубрицький, "Автобіографія", у: *Михайло Зубрицький. Зібрані твори...*, т. 2, с. 94.

У сусідньому Турківському повіті була навіть вища частка дрібної шляхти: за однією, можливо перебільшеною, оцінкою, шляхетські села склали третину території ще навіть у двадцятих роках ХХ століття. Władysław Pulnarowicz, *U źródeł Sanu, Stryja i Dniestru : (Historja powiatu turczańskiego)* (Turka, 1929), s. 134. Щодо шляхетських і колишніх королівських сіл Турківського повіту, в яких мешкала шляхта, див.: Іван Юсипович, *Турківщина: За завісою століть* (Львів: Видавниче підприємство "Край", 1993).

¹⁶ Михайло Зубрицький, "Село Кіндратів (Турецького пов.)", у: *Михайло Зубрицький. Зібрані твори...*, т. 1, с. 100. Документ опубліковано у: *Михайло Зубрицький. Зібрані твори...*, т. 2, с. 326-327.

великих міст, як от Самбір, тут не було суттєвих, відносно сильних руських антиклерикальних політичних угруповань, на зразок Української Радикальної Партії, а представників духовенства поважали як очільників руського національного руху¹⁷. Деякі села, серед них Мшанець, не мали своїх місцевих панів, тож їх було легше організувати, ніж громади, в яких панівну роль відігравали польські землевласники чи їхні економи. Тим не менш, цей терен був тяжким, бо села тут були біднішими, ніж ті, що у родючих зонах, і відзначалися вищим відсотком неписьменності. Вони лежали далеко від центрів сучасного культурного життя і складалися із поселень у долинах гір, відрізаних одне від одного.

Коли у 1883 році Зубрицький прибув сюди помічником пароха Мшанця, а у 1889 році сам став парохом, замінивши на цьому місці діда дружини, руський національний рух не мав ще тут широкої мережі організацій¹⁸. З того часу й аж до того моменту, коли він покинув Мшанець і став у 1914 р. парохом Берегів Долішніх, Зубрицький надрукував понад 330 статей, присвячених історії, етнографії, фольклору, політиці, економіці і поточним справам. Перший том його зібраних праць містить 40 таких статей, які з'явилися у більш академічних, наукових виданнях, зокрема 16 – у *Записках Товариства ім. Шевченка*, часописі *de facto* (від 1894 р.) української академії наук. Том другий містить раніше невидану автобіографію Зубрицького, його щоденник періоду Першої світової війни і листи. Третій том складається в першу чергу із майже 300 інших статей, які з'явилися у газетах. Зокрема 260 із них були надруковані між 1884 і 1918 роками у львівській газеті *Діло*, яку в 1880 році заснували українські народовці і яка згодом стала щоденною газетою Української Національно-Демократичної Партії¹⁹.

Деякі із цих статей є публікаціями документів й історичними розвідками, подібними до аналогічних текстів у наукових публікаціях. Інші – популярними творами, які стосуються історичних чи культурних тем або обговорюють по-

¹⁷ Див. Zayarniuk, *Framing the Ukrainian Peasantry*, pp. 307, 315. Він пояснює, що на 1897 виник конфлікт між радикалом Іваном Михасем і отцем Іваном Яворським, парохом Стрільбич – села у північній частині повіту між Старим Самбором і Старою Сіллю – і що Михась організував зустрічі у Старому Самборі. С. 284.

¹⁸ Щодо біографії Зубрицького, див. матеріал у: Михайло Зубрицький. *Зібрані твори...*, т. 2 і мій вступ, “Отець Михайло Зубрицький: Нестор українського села”, у: Михайло Зубрицький. *Зібрані твори...*, т. 1, с. 43-68.

¹⁹ Обговорення тем, яким присвячував увагу Зубрицький організовано тематично у двох статтях Григорія Дем'яна: “Маловідомі сторінки життя і наукові праці Михайла Зубрицького”, *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка* (Львів), т. 223, с. 172-196, і “Національно-державницьке спрямування діяльності Михайла Зубрицького (Тематико-бібліографічний огляд)”, *Визвольний Шлях* (Лондон) 1997, ч. 4, с. 481-495 і ч. 5, с. 587-595, передруковано у: Михайло Зубрицький. *Зібрані твори...*, т. 2, с. 367-417. Цей же том містить також і анотовану бібліографію праць Зубрицького, що її скомпілював Дем'ян і зредагував Василь Сокол (с. 521-592). Ознайомлення із бібліографією мало б показати немало прикладів тем, про які йдеться у цьому вступі, тож тут посилаюся лише на особливо промовисті зразки.

літичні інституції і концепції. Низка із цих статей є промовами, які Зубрицький проголосив у 1890-их роках, у ході своїх політичних кампаній або ж перед українськими організаціями. Численні статті присвячено важливим проблемам, з якими стикалися русини: виборам, законодавчим питанням і громадянським правам, питанням мови і орфографії, церковним справам, економічним питанням і стосункам з поляками і євреями. Спільними для них темами є організаційна діяльність Зубрицького і його починання в інституційній розбудові. Приклади, що їх він наводив, часто походять із подій на його парафії і в довколишніх селах. Багато зі статей – це описи різних випадків із його коментарями. Його пильна увага до місцевих подій впродовж трьох десятиліть, а особливо від 1892 року аж до Першої світової війни, надає більшої ваги сукупності його праць, аніж кожній із них зокрема. У першу чергу, зосередження уваги на окремих особах та їхніх діях показує, як суперечки і рішення в центрах – чи то Відні, чи Львові, чи Старому Самборі, чи Турці – впливали на події місцевого рівня²⁰. Зубрицький був людиною твердих переконань і усталеного світогляду, що забарвлювало його письмо. Але всі ті окремі історії і події, що він їх зберіг для нас, відкривають нам доступ до маленького світу – доступ, якого за інших обставин ми б не мали; і в цьому світі присутні також і ті сучасники о. Зубрицького, з якими він не погоджувався.

Як уродженець Кіндратова Турківського повіту, Зубрицький приніс на свою парафію розуміння бойківської верховини. Він не був сином священика, а походив із дрібношляхетської родини (неподалік від родового гнізда Зубриця), яка жила подібно до сільського населення регіону, незалежно від того чи складалося воно із колишніх підданих-селян, залишків службових груп чи дрібної шляхти. Як показує його автобіографія, до Мшанця він прибув із цілком сформованими національними і суспільними переконаннями. Галицьких русинів він вважав частиною тридцятимільйонного русько-українського народу. Народ для нього складався головним чином із селянства, тож і завдання руської інтелігенції він вбачав насамперед у підвищенні рівня добробуту цього селянства через вишкіл і просвіту. З одного боку, він вважав селян носіями національної культури, які заслуговували на повагу. З іншого ж, на його думку, з селян треба було робити активних членів сучасної української національної спільноти (1897, ч. 19). Угрупування, до якого належав Зубрицький, називалося “народовцями”, на протипагу так званим старорусинам чи москвофілам, які не поділяли його національних і соціальних переконань. Оскільки “народ / нарид” може означати як «націю», так і «простолюд», термін “народовці” поєднує національні та соціальні конотації.

На тверде переконання Зубрицького, руська справа і справа селянська були одним і тим самим, бо тільки селянство залишилося цілком руським чи (на його

²⁰ Роль Львова у руських справах і його стосунок до провінцій у розумінні Зубрицького, див. (1895, ч. 25).

погляд) українським (1901, ч. 3). Попри те, що він писав у той час, коли руський рух і особливо його українську фракцію вела дедалі більша кількість світських русинів: правників, вчителів, лікарів, службовців і студентів, він не відступав від переконання, що основою народу було селянство, а безпосередній зв'язок із селянством мало тільки духовенство. Він часто висловлював роздратування через брак рішучості міщан і руської інтелігенції у підтримці руської справи і встановленні зв'язків із селянством. Ця критика помітно контрастувала із його значно більш нюансованою критикою селянства. Хоч як гірко він не оплакував консерватизм селян і неспішність, з якою вони ішли тим шляхом, яким мусили йти для власного ж добра, він ніколи не втрачав співчуття до них і переконання, що вони спроможні добитися необхідних на його думку змін. Особливо його тішив селянський активізм, зокрема просвітницька діяльність (1901, ч. 14). В описах інтелігенції Зубрицький часто зосереджувався на особах, які ставили особисті інтереси понад добро загалу. На противагу цьому – десятки селян, яких зустрічаємо в його описах, часто дають себе обманути і помиляються, але завжди є персонажами, які викликають співчуття. Його вміння слухати їх і записувати їхні історії дістало високу похвалу від Івана Франка²¹. Ці люди були його сусідами і паствою, і хоча іноді його ставлення було патерналістським, він не відступав від переконання, що вони володіють вродженими якостями для того, щоби здобути краще життя.

На переконання Зубрицького, селяни могли сподіватися на краще майбутнє тільки за умови покращення свого економічного становища. Для цього треба було змінити ті структури, що стримували їх, а самі селяни мали б трансформувати свій спосіб життя. Зубрицький закликав владу відмовитися від заходів і ретроградної політики, які обтяжували селянство. Він виступав проти гнітючих і свавільних податків і штрафів. Він викривав фактичне збереження звичаю “пропінації”, який обмежував місця, де селяни могли купувати алкоголь; хоча сам волів би, щоб селяни цілком утримувалися від вживання алкоголю (наводячи як приклад Теобальда Метью в Ірландії (1894, ч. 7; 1899, ч. 1)). Також він доводив, що влада повинна впроваджувати програми, які покращували б долю селян: чи то через підтримку в часи природних катастроф, чи то через програми впровадження нових землеробських і тваринницьких практик або ж освітніх реформ, що відповідали б економічним потребам селянства. Також держава мала використовувати свої карні функції для того, аби припинити злодійство і економічне шахрайство щодо селян. Водночас, Зубрицький підтримував селянську самоорганізацію через створення кооперативів (1892, ч. 17), користування з урядових програм, реорганізацію розподілу землі (комасацію), аби зібрати землевласницькі одиниці (1894, ч. 12) і впровадження нових ремесел і навиків, які приносили б селянам нові прибутки. Назагал, він змальовував економічну ситуацію, яка під-

²¹ Іван Франко, “Bel parlar gentile”, у: Іван Франко, *Зібрання творів*, т. 37 (Київ, 1976), с. 10.